

УДК 336.7:368

Ю. П. Макаренко,

д. е. н., професор кафедри банківської справи,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

К. В. Покотило,

студентка 5го курсу,

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ БАНКІВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Y. Makarenko,

Doctor of Economics, Professor,

Department of Banking, Dnipropetrovsk National University named by Oles' Gonchar, Dnipropetrovsk

K. Pokotylo,

fifth-year student, Dnipropetrovsk National University named by Oles' Gonchar, Dnipropetrovsk

THEORETICAL ASPECTS OF COOPERATION BETWEEN BANKS AND INSURANCE COMPANIES

Розглянуто теоретичні аспекти взаємодії банків та страхових компаній. Проаналізовано, які форми взаємодії існують між банками та страховими компаніями та які з цих форм є найбільш ефективними, які можливості дає взаємодія банків та страхових компаній. Визначено, які ризики несе банк та страхова компанія при взаємодії один з одним. Розглянуто, яким чином змінюються відносини між банком та страховою компанією при різних формах взаємодії, за якими напрямками взаємодіють банки та страхові компанії. Проаналізовано, які послуги надаються банками страховим компаніям та навпаки. Розглянуто процес акредитації як метод мінімізації ризику банку. Визначено, які критерії вимагаються банками страховим компаніям-партнерам задля визначення доцільності подальшої їх співпраці. Проаналізовано, на основі якої інформації здійснюється перевірка фінансового стану страхової компанії, який орган банку приймає рішення щодо подальшої взаємодії із страховою компанією і які етапи проходить страхова компанія під час перевірки банком.

Theoretical aspects of cooperation between banks and insurance companies are examined. Was analyzed which forms of cooperation between banks and insurance companies are most effective, which forms give the possibility of cooperation between banks and insurance companies. It was determined which risks were born by the cooperation with each other of the bank and the insurance company. Was analyzed the manner of changing relations between the bank and the insurance company in various forms of cooperation, in which way of banks and insurance companies cooperate. Was examined which services are provided by banks and insurance companies to the each other, the process of accreditation as a method to minimize the risk of the bank. It was determined the main criteria required by banks to insurance companies-partners in order to determine their feasibility for further cooperation. It was analyzed, on which information checking of the financial condition of the insurance company is based, which bank's department decides on further cooperation with the insurance company and what steps the insurance company pass during the bank's test.

Ключові слова: банківська установа, страхова компанія, взаємодія банку та страхової компанії, ризик взаємодії банку та страхової компанії.

Key words: bank, insurance company, cooperation of bank and insurance company, risk of cooperation between bank and insurance.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з визначальних тенденцій на сучасному етапі розвитку ринку фінансових послуг є конвергенція — процес зближення різних його секторів і сегментів. Це дає можливість забезпечити зростання секторів фінансового ринку або зниження витрат внаслідок сильної конкуренції.

В Україні найбільш розвинений ринок банківських послуг. Небанківський фінансовий сектор все ще значно відстає від банківського як за загальним обсягом активів, так і за темпами їх зростання. Лідуючі позиції у небанківському фінансовому секторі посідає страховий ринок. І банківський, і страховий ринок в Україні стає все більш конкурентним, тому надзвичайно важ-

ливе позиціонування нових послуг. Крім того, довіра до банківського ринку у вітчизняних суб'єктів вища, і вони більше схильні до того, щоб купити страховий продукт саме в банку. Поєднання банківських і страхових послуг є також одним із способів збереження відносин із клієнтами, оскільки наявність ширшого спектру продуктів може утримати клієнта від переходу в іншу організацію, що надає фінансові послуги.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

У сучасній вітчизняній і зарубіжній літературі багато авторів досліджували питання, що стосуються взаємодії банків та страхових компаній. Серед українських

вчених слід відмітити: Н.М. Внукову, А.М. Єрмошенку, В.М. Кременя, О.Д. Вовчак, Н.Л. Івашук, Р.В. Сабодаша, Н.В. Ткаченко, В.М. Фурмана та інших. Вагомий внесок у розвиток теоретико-методологічних засад банківсько-страхової інтеграції було здійснено такими зарубіжними дослідниками, як А. Гарсія-Херреро, Дж. Каммінс, С. Девіс, Х. Скіппер, П. Вулдрідж, Б. Баласса, Дж. Бойд, Т. Хесс та інші. Разом з тим потребує уточнення проблема можливої співпраці банків зі страховими компаніями, яка стає вельми перспективною і важливою для банків, з метою оцінки доцільності їх взаємодії та задоволення потреб клієнтів. Тому, на наш погляд, це питання потребує подальшого більш детального теоретичного дослідження і дискусії.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Основною метою даного дослідження є теоретичний аналіз форм взаємодії банку та страхової компанії та визначення основних критеріїв, за якими банк обирає страхову компанію-партнера.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У сучасних умовах створення спільних продуктів є дуже перспективне і для страхових компаній, і для банків. У цьому переконує міжнародний досвід подібної співпраці. Зокрема зарубіжні банки до 1/3 прибутку отримують від реалізації страхових продуктів. У Європі таким шляхом продається кожен третій поліс страхування життя. Подібна співпраця стає вельми перспективною і важливою для банків, тоді як норма процентної маржі доходу банку падає. Компанії, що займаються продажем страхових послуг через банківські канали, пропонують додаткові послуги своїм клієнтам, значно скорочуючи витрати (банки в Європі скоротили витрати страхової компанії на розповсюдження продуктів і адміністративні витрати на 30—50%), і пропонують клієнтам повний спектр фінансових послуг.

Взаємодія банків та страхових компаній може приймати різні форми, серед яких банківське страхування, страхування банківських ризиків та надання страховим компаніям банківських послуг — розміщення коштів, розрахункове обслуговування та ін. В Україні відповідно до ст. 48 Закону України "Про банки і банківську діяльність" банківським установам заборонено здійснювати діяльність у сфері страхування [1]. Водночас їм дозволяється виконувати функції страхового агента, що стає основою партнерських відносин між банком та страховою компанією у фінансовому конгломераті. Окрім того, ці фінансові посередники, як і інші учасники фінансового конгломерату, можуть бути клієнтами один одного.

В Україні пріоритетними напрямками співпраці між банківськими установами та страховими компаніями є поєднання банківських послуг передусім з обов'язковими страховими продуктами, хоча страхові компанії можуть запропонувати банківським установам, їхнім контрагентам та інсайдерам широкий спектр послуг. Спільне в діяльності банків та страхових компаній — наявність значної клієнтської бази у обох сторін. Банківські установи та страховики надають різні фінансові послуги великій кількості юридичних та фізичних осіб. Доповнюючи банківські та страхові продукти, взаємодія страхових і банківських установ сприяє обміну клієнтами, підвищенню конкурентоспроможності цих фінансових посередників. Останнім часом співпраця банків і страхових компаній набуває нових масштабів, переходячи від простого взаємного обслуговування своїх установ до всеосяжної міжгалузеві і міжринкової взаємодії. Ця взаємодія зумовлена факторами, які являють собою взаємні вигоди від партнерства. У наш час понад 80% європейських банків використовують у своїй діяльності банківське страхування та понад 40% страхових компаній пропонують своїм клієнтам альтер-

нативні фінансові послуги. Страхові компанії на партнерській основі використовують банки для просування страхових продуктів, одночасно банки забезпечують відповідне розрахунково-касове обслуговування клієнтів страхових організацій. Банківське обслуговування страхової діяльності характеризується складністю та багатоконтактністю: велика клієнтська база страховиків, різні форми внесення страхових внесків, різна кількість та різні форми страхових виплат визначають високі вимоги до якості банківського супроводження страхової діяльності [2].

Також банки вбачають розширення своєї клієнтської бази за рахунок надання кредитів клієнтам страхової компанії та її персоналу. Не останнє місце в "обміні" своїми клієнтами посідає спільна маркетингова політика двох фінансових посередників: реклама один одного в усіх офісах та відділеннях, надання пільг та знижок на придбання спільних банківсько-страхових продуктів. Ефект взаємовигідного співробітництва підвищується і спільним використанням ресурсної бази контрагентів (кадрів, матеріально-технічної бази, філіальної мережі, представництв та ін.).

Діловий тандем "банк — страховик" дозволяє модифікувати банківські продукти в бік більшої гнучкості, щодо рівня прийнятого банком ризику, створювати нові види страхування, орієнтовані на страхування ризиків економічного характеру, створювати фактори, що визначають попит на банківські продукти і послуги страхування. У ході спільної діяльності банків і страхових компаній клієнт отримує максимально зручний, повний і відносно недорогий комплекс послуг, який може включати в себе страхові та банківські послуги, що доповнюють одне одного таким чином, щоб у цілому продуктивність обслуговування максимально зросла. Працюючи розрізнено, ні банк, ні страхова компанія не здатні надати такого спектра послуг. Поряд з цим, досягається мета — забезпечення взаємної стабільності та надійності.

Якщо мова йде про сумісні банківсько-страхові продукти, то правильно буде згадати і про банківське страхування. Bancassurance (банківське страхування) — набір фінансових послуг, які можуть задовольнити як банківські, так і страхові потреби клієнта одночасно. Канал bancassurance перетворює банк, у свого роду, фінансовий супермаркет, в якому клієнти можуть отримати широкий спектр кредитно-інвестиційних і страхових послуг в одному місці з мінімальними витратами часу [3].

Вперше в Україні bancassurance запровадив "Райффайзенбанк Україна" спільно з компанією "Інго-Україна" у 2005 році. Пізніше до цієї програми приєдналися страхові компанії "ПЗУ-Україна" та "АІГ Життя". Хоча страхові компанії готові запропонувати широкий спектр продуктів банківського страхування, в Україні стрімкого розвитку набули продукти, характерні для співпраці між банківськими установами і страховиками у сфері обов'язкового і умовно-обов'язкового страхування. Специфіка розвитку bancassurance в Україні викликана непоширеністю страхування, недосконалістю законодавства, недовірою клієнтів до страхових компаній, непрозорістю страхових послуг, а також неконкурентними діями з боку банків і страхових компаній.

Основним напрямом банківського страхування в Україні є страхування заставного майна, на яке припадає 75—85% банківського страхування, оскільки цей страховий продукт є обов'язковою умовою отримання кредиту. Водночас спостерігається тенденція підвищення попиту з боку банківських установ на послуги страхування власних ризиків, кредитів, що видаються банком, а також майна [3].

На сьогодні активна співпраця між банківськими установами і страховими компаніями ґрунтується на тому, що в процесі банківської діяльності виникає чимало ризиків, які є взаємопов'язаними, а страхування є

одним з методів управління банківськими ризиками. В Україні пріоритетними напрямками співпраці між банківськими установами та страховими компаніями є поєднання банківських послуг передусім з обов'язковими страховими продуктами. І великою мірою постає питання, яку форму взаємодії обрати для ефективною взаємодії банку та страхової компанії з метою мінімізації можливих ризиків.

У сучасних умовах на ринку фінансових послуг склався ряд тенденцій та напрямів розвитку, які суттєво впливають на якість та специфіку послуг фінансових установ. Зокрема до них можна віднести домінування банківського сектору над всіма іншими на фінансовому ринку [2].

Таким чином, взаємодія банків і страхових компаній вигідна обом, оскільки це дає можливість [4]:

- проникнення на нові ринки;
- значно розширити клієнтську базу;
- акумулювати кошти в одній системі.

Як показано на рисунку 1, страхові компанії та банки взаємодіють за декількома напрямками. Ці форми взаємодії розрізняються за рівнем інтеграції, а також за обсягами операцій.

Так, при страхуванні страховою компанією банку існує два основні шляхи — роздрібне та комплексне страхування. За таких умов страхова компанія для банку є дуже важливим партнером, адже придбання полісу страхування як фінансових, так і інших ризиків є кроком до покращення роботи банківської установи та перенесення ризиків на страхову компанію.

Проте стандартні страхові послуги не здатні покрити увесь перелік банківських ризиків, а комплексне банківське страхування передбачає: значні обсяги відповідальності, які перевищують можливості національних страховиків; наявність аудиту за міжнародними стандартами; стандартний перелік страхових послуг, які не враховують особливості конкретного банку, специфіку його діяльності.

Щодо банківських послуг для страхової компанії, то банк може обслуговувати рахунки страхової компанії, як і будь-якої юридичної особи, та зберігати кошти технічних резервів страховика. Одним з бар'єрів у взаємодії банків та страховиків є процес акредитації, в результаті якого страхова компанія набуває офіційного підтвердження відповідності якості послуг, що надаються. Банк висуває ряд вимог, яким має відповідати страхова компанія. Лише виконавши їх, страховик отримує право страхувати клієнтів банку при кредитуванні і інших послугах. Політика банків у цьому питанні є непрозора [2].

Так, при страхуванні страховою компанією банку існує два основні шляхи — роздрібне та комплексне страхування. За таких умов страхова компанія для банку є дуже важливим партнером, адже придбання полісу страхування як фінансових, так і інших ризиків є кроком до покращення роботи банківської установи та перенесення ризиків на страхову компанію.

Щодо банківських послуг для страхової компанії, то банк може обслуговувати рахунки страхової компанії, як і будь-якої юридичної особи, та зберігати кошти технічних резервів страховика. Одним з бар'єрів у взаємодії банків та страховиків є процес акредитації, в результаті якого страхова компанія набуває офіційного підтвердження відповідності якості послуг, що надаються.

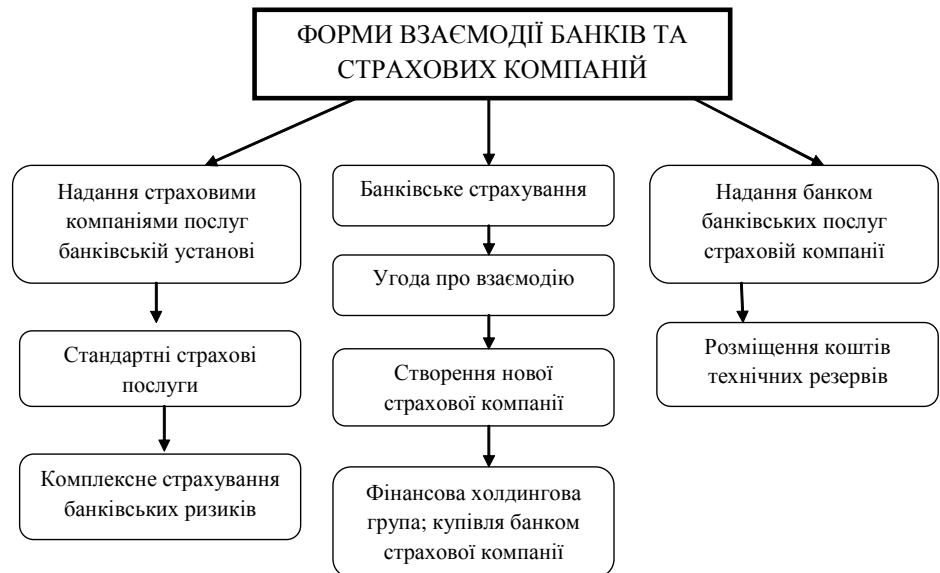

Рис. 1. Форми взаємодії страхових компаній та банківських установ

Станом на 01.01.2014 кількість страхових компаній значно перевищувала кількість банків. На початок другого кварталу 2014 р. зареєстровано 180 банків та 411 страхових компаній, натомість обсяги активів цих фінансових установ не відповідають кількісній перевазі — активи банків складають 1315909 млн грн., а страховиків — 43678 млн грн. Щодо обсягів статутного капіталу, то страховий ринок також значно відстає від банківського. Так, статутний капітал банківського сектору на кінець першого кварталу 2014 р. становив 186666 млн грн., а страхових компаній — 14245 млн грн. Покриття страховими преміями всіх кредитів банківської системи є недостатнім і складає лише 16%. Також фінансові можливості страховиків не дають змоги відшкодувати втрати за кредитами найбільших банків України. Покриття у цьому випадку складає лише 24% [5].

Аналіз іноземного досвіду взаємодії фінансових установ свідчить про популярність страхових послуг серед споживачів та високі результати банківського страхування. Так, активи всіх страхових компаній США складають приблизно 1,6 трлн дол. У середньому, активи однієї компанії становлять 950 млн дол., а на 12 найбільших компаній приходить 45 млрд дол. Страхування банківських ризиків за програмою комплексного страхування є необхідною умовою діяльності банків. Банківське страхування за кордоном є невід'ємною частиною фінансових послуг.

Аналіз розвитку інтеграційних процесів у банківсько-страховому секторі України дозволив дійти висновку, що банки та страхові компанії здійснюють взаємодію і співпрацю у різних формах — від клієнтських і партнерських відносин, диверсифікації діяльності і взаємної інтервенції у суміжні сфери до взаємного вкладення капіталу у статутні фонди, створення банківсько-страхових груп, фінансових концернів та інтеграції у формі фінансових супермаркетів. Процеси розвитку банківсько-страхової взаємодії на українському ринку свідчать про те, що явища глобалізації фінансових інститутів та їх інтеграції починають поширюватися і на економіку України, тому ті компанії, які першими оцінили конкурентні переваги об'єднання банківських та страхових установ, займають провідні місця у фінансовій системі нашої країни [2].

Саме тому, проаналізувавши критерії декількох українських банків, які вони висувають до страхових компаній, можна виділити головні з них. Відповідні форми звітності, а також інша інформація на вимогу банку надається страховою компанією у визначені терміни [6]:

— Форма № 1 (баланс) станом на останню звітну дату;

— Форма № 2 (звіт про фінансові результати) на останню звітну дату;

— Звіт про доходи та витрати страховика на останню звітну дату (за звітний період);

— Пояснювальна записка до звітних даних страховика на останню звітну дату (за звітний період);

— Аудиторський висновок (раз на рік);

— Звіти про результати перевірок страхової компанії Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг (в разі наявності);

— Інформація щодо позабалансових зобов'язань страхової компанії на останню звітну дату;

— Розшифровка окремих статей балансу на останню звітну дату;

— Інформація щодо 20 об'єктів страхування, за якими на компанію припадає найбільший обсяг власної (не перестрахованої) страхової відповідальності на останню звітну дату;

— Анкета для страхової компанії.

На основі отриманої фінансової звітності страхової компанії на останню звітну дату Департамент ризиків банку здійснює оцінку поточного фінансового стану страхової компанії. Оцінка здійснюється у 4 етапи:

I-й етап: перевірка стоп-факторів діяльності страхової компанії.

У разі, якщо стосовно певної страхової компанії має місце хоча б один з нижченаведених пунктів, на таку страхову компанію визначаються нульові ліміти та внутрішній рейтинг Е:

— Страхова компанія не надає регулярно фінансову звітність банку;

— Департамент банківської безпеки банку дав негативну оцінку ділової репутації страхової компанії;

— Строк функціонування страхової компанії на страховому ринку України складає менше одного року;

— Існують об'єктивні підстави вважати, що страхова компанія не виконує у повному обсязі свої зобов'язання перед клієнтами або банком;

— Відсутнє перевищення запасу платоспроможності страхової компанії над нормативним значенням;

— Аналіз звітності компанії свідчить про наявні ознаки маніпулювання щодо даних фінансової звітності.

Подальший аналіз проводиться в тому випадку, коли жоден з факторів, що наведені в даному пункті, не має місця.

II-й етап: оцінка достатності капіталу страхової компанії для покриття страхових ризиків.

Здійснюється постатейний аналіз активів страхової компанії. При цьому розглядається обсяг залишку кожної з статей активу та, в залежності від природи кожної статті, міри/ступеня її розкриття в звітності, здійснюється оцінка її справедливої вартості, тобто суми грошових коштів, які реально можна отримати внаслідок продажу даного активу на ринку.

III-й етап: коефіцієнтний аналіз страхової компанії та побудова її внутрішнього рейтингу.

На основі розрахунку фінансових показників та показників страхової діяльності визначається рейтинг страхової компанії. Перелік показників, що застосовуються для визначення рейтингу страхової компанії, та їх оптимальні значення залежать від сектору страхового ринку, до якої належить відповідна страхова компанія: сектор страхування життя або сектор видів страхування інших, ніж страхування життя.

Фінансові показники (характеризують ліквідність активів, оптимальність структури активів та пасивів, ефективність діяльності тощо; розраховуються на основі звітних даних страховика).

IV-й етап: визначення лімітів співпраці із страховою компанією.

Ліміти співпраці із страховою компанією визначаються на основі інформації про її внутрішній рейтинг, оціночну платоспроможність за страховими зобов'язан-

нями, структуру страхового портфелю, а також рівень зовнішньої фінансової підтримки з боку материнської страхової компанії (у разі наявності такої) [7].

На основі цього аналізу банк висуває своє рішення щодо можливості та доцільності подальшої співпраці банку із досліджуваною страховою компанією.

ВИСНОВКИ

Аналіз розвитку інтеграційних процесів у банківсько-страховому секторі України дозволив дійти висновку, що банки та страхові компанії здійснюють взаємодію і співпрацю у різних формах — від клієнтських і партнерських відносин, диверсифікації діяльності і взаємної інтервенції у суміжні сфери до взаємного вкладення капіталу у статутні фонди, створення банківсько-страхових груп, фінансових концернів та інтеграції у формі фінансових супермаркетів. Кожен банк висуває певні вимоги до страхової компанії-партнера, але існує певний перелік вимог, які є основоположними та спільними для всіх банків. У основі такого аналізу полягає аналіз фінансової звітності (структурний аналіз активів, аналіз ліквідності та платоспроможності страхової компанії тощо) та визначення внутрішнього рейтингу страхової компанії та подальше визначення лімітів співпраці із нею.

Література:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7.12.2000р. № 2121-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

2. Шевцова О.І., Коваленко О.С. Структурний розвиток фінансового ринку України // Економічний простір. — 2009. — № 23. — С. 35—42.

3. Аванесова Н.Е. Bancassurance як форма співпраці страхових компаній та банківських установ // Вісник НТУ "ХПІ": Вип. 34. — Київ: КПІ, 2012. — 468 с.

4. Соловей Н.В. Взаємодія страхових компаній та комерційних банків // Збірник наукових праць: Вип. 29. — Київ: НАУ, 2011. — 330 с.

5. Сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dfp.gov.ua

6. Вимоги Unicredit Банку до страхових компаній-партнерів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.unicredit.ua/files/Vymogy.pdf>

7. Правила співробітництва банків та страховиків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: privatbank.ua/files/dhnn_1_7_13_1zr.doc

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "On Banks and Banking", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua> (Accessed 30 April 2014).

2. Shevtsova, O.I. and Kovalenko, O.S. (2009), "The structural development of the financial market of Ukraine", *Ekonomichnyi prostir*, vol. 23, pp. 35—42.

3. Avanesova, N.E. (2012), "Bancassurance as a form of cooperation between insurance companies and banks", *Visnyk NYU HPI*, vol. 34, pp. 468.

4. Solovey, N.V. (2011), "Cooperation between insurance companies and commercial banks", *Zbirnyk naukovykh prats*, vol. 29, pp. 330.

5. The official site of the State Commission for Regulation of Financial Services of Ukraine (2014), available at: <http://www.dfp.gov.ua> (Accessed 4 January 2014).

6. The official site of Unicredit Bank (2014), "Unicredit Bank requirements for insurance companies-partners", available at: <http://www.unicredit.ua/files/Vymogy.pdf> (Accessed 21 august 2013).

7. The official site of Privat Bank (2014), "Terms of cooperation between banks and insurers", available at: privatbank.ua/files/dhnn_1_7_13_1zr.doc (Accessed 15 mars 2014).

Стаття надійшла до редакції 03.06.2014 р.